

ZPRÁVY

Kapitalismus a postsekulární společnost v globálních studiích: konference „Philosophy and Social Science 2006“

V květnu tohoto roku se v Praze konal již čtrnáctý ročník mezinárodní konference „Philosophy and Social Science“. Jeho čtyřdenní program, který letos proběhl ve dnech 18.–21. 5., získal zázemí v pohostinném prostředí Akademie věd ČR ve vile Lanna. Tematické okruhy, kterým byl letošní ročník věnován, byly opět tři a tvořily je významné oblasti současného zkoumání: za prvé *Dimensions of Globalization*, za druhé *Critiques of Capitalism* a za třetí *Post-Religious Society?* Jak je zřejmé již z názvů tematických okruhů a jak to doložily také vlastní přednášky, pro konferenci je charakteristický interdisciplinární charakter, který na filosofické straně zajišťuje politická, sociální, morální a právní filosofie a na straně sociálních věd sociologie, politologie a mezinárodní vztahy.

Konference je institucionálně zakotvena v Centru globálních studií, společném pracovišti Filozofického ústavu Akademie věd ČR a Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Její organizaci zajišťuje dr. Marek Hrubec ze zmíněného pracoviště společně s kolegy ze zahraničí, letos zejména s prof. Billem Scheurmanem (University of Minnesota), prof. Alessandrem Ferrarou (Università di Roma – Tor Vergata, Řím) a prof. Nancy Fraserovou (New School University, New York). Pro pražská setkání je typická účast přednášejících i posluchačů z mnoha zemí světa, a to nejen z evropských zemí a Severní Ameriky, ale také např. z Brazílie, Jihoafrické republiky, Austrálie, Ruska a dalších zemí. Počet přednášejících letošního ročníku dosáhl čísla 62, z toho 57 ze zahraničí, čímž se opět potvrdil stoupající zájem zahraničních účastníků o participaci na pražské konferenci.

Celá akce se vyznačuje otevřeností vůči různým interpretacím. Jednotlivé příspěvky reprezentovaly zejména stanoviska kritické teorie, liberalismu, komunitarismu, environmentalismu a feminismu. Dopoledne vždy zazněly hlavní přednášky a odpoledne se přednášející sdružovali do tří paralelních tematických sekcí. Jelikož není možné pojednat o všech příspěvcích, zmíním se alespoň o hlavních a několika dalších vybraných přednáškách.

Dopoledne prvního dne konference, kdy účastníky nejprve přivítal ředitel Filozofického ústavu AV ČR dr. Pavel Baran, prezentovala prof. Maeve Cookeová (University of Dublin) svoji přednášku *Translation vs. Transformation: Religion in Post-secular Democratic Deliberation*, v níž si v návaznosti na politickou filosofii Johna Rawlse kladla otázku, zda a popřípadě v jaké podobě mohou náboženské požadavky a argumenty zaznít

v politickém prostoru.

Po dopolední části konference se v salóncu vily Lanna konalo slavnostní předání ocenění Akademie věd ČR za přínos české a světové vědě prof. Franku Michelmanovi (Harvard University), který byl do letošního roku jedním z dlouholetých organizátorů pražské konference. Cenu Františka Palackého předával místopředseda Akademie věd ČR prof. Jaroslav Pánek. Dr. Marek Hrubec pronesl laudatio, v němž vyzvedl význam Michelmanovy teorie v oblasti právní a politické filosofie. Prof. Michelman poté ve svém projevu pohovořil o obsahových a personálních vlivech, jež se podílely na formování jeho filosoficko-právních názorů. Předání ceny se zúčastnili kromě výše uvedených také dr. Pavel Baran jakožto ředitel Filozofického ústavu AV ČR, předseda vědecké rady téhož ústavu doc. Milan Mráz a několik českých a zahraničních spolupracovníků prof. Michelmana. Malá slavnost sestávala nejen z uvedených proslovů a přípitků, její součástí bylo také uvedení a podepisování právě vydané knihy prof. Michelmana a prof. Ferrary, dalšího dlouholetého účastníka pražské konference, který stejnou cenu obdržel v roce 2001. Kniha *Polemika o ústavě*, jež vyšla v nakladatelství Filosofia jako 18. svazek ediční řady *Filosofie a sociální vědy*, se zabývá aktuálním tématem ústavy, které je významné nejen filosoficky, ale také svým uplatněním v rámci současných sporů o evropskou ústavní smlouvu v praktické politice.

Poté následovaly odpolední bloky, v nichž v sekci věnované okruhu *Critiques of Capitalism* vystoupil například prof. M. Basaure. V přednášce s názvem *Unintended Consequences of Critique: Reflexivity in Capitalism* se v návaznosti na slavnou knihu dvou francouzských autorů, Boltanského a Chapiroa, *New Spirit of Capitalism* zamyslel nad vztahem kritiky a kapitalismu a z něho plynoucích nezamýšlených důsledků. Zároveň však upozornil na nevyjasněná napětí obsažená v knize, v níž její autoři na jedné straně poukazují na nemohoucnost kritiky a na straně druhé na internalizaci kritiků. Časté dvojznačnosti Boltanského a Chapirovy knihy vedli přednášejícího k jejímu odmítnutí jako celku a k výzvě apelující na její spíše dílčí využívání, a to za účelem podpoření vyvážené ideje, že kritika nemůže zůstat stát stranou praxe, neboť by se jinak stala neplodnou, avšak zároveň se nemůže stát zcela součástí praxe, neboť by přestala být kritikou.

Prof. Gordon Finlayson hovořil ve stejné sekci nesmírně zajímavě na téma *Normative Basic of Frankfurt Scholl: What is Wrong with Moral Criticism of Capitalism?* Zdůraznil, že Frankfurtská škola kritické teorie byla od svých počátků ve svých závěrech silně normativní, hovořila o tom, co je dobré, co špatné a co by být mělo či nemělo. Finlayson se zabýval otázkou, jakým způsobem tato tvrzení musejí být normativně ospravedlněna, tedy tím, čemu nebyla raná kritická teorie schopna dostát.

Další tematická sekce upoutala pozornost zkoumáním problému globální distributivní spravedlnosti, jehož analýzu si společně připravili přednášející z České republiky a Finska. První přednáška *Zdroje globální distributivní nespravedlnosti*, kterou pronesl dr. Oleg Suša z Centra globálních studií Filozofického ústavu AV ČR a FF UK, se kon-

centrovala na popis a kritiku současných globalizačních procesů vzhledem k ekonomickému a sociálnímu řádu. Mapovala především základní rozvrh aktuálního uspořádání, s důrazem na zdroje planetární distributivní nespravedlnosti.

V přednášce stojící na pomezí politické filozofie a mezinárodních vztahů *Globální distributivní nespravedlnost: pohřešované subjekty* se Marek Hrubec – rovněž z Centra globálních studií – kriticky zaměřil na tři stránky problému vyznačeného v názvu přednášky. Nejprve na úvod uvedl empirické údaje o důsledcích současného globálního uspořádání v oblasti sociálněekonomické distribuce, za druhé filosoficky analyzoval aktéry globální distributivní nespravedlnosti a za třetí subjekty této nespravedlnosti neboli ty, kteří v důsledku současného uspořádání – zejména ve třetím světě – žijí v extrémní chudobě.

Hrubec zdůraznil, že je zapotřebí prioritně řešit nejdrastičtější problémy globální distributivní nespravedlnosti. S odkazem na statistiky OSN a dalších organizací uvedl, že každý rok zemře v důsledku selhání globálního řešení problému chudoby 18 milionů lidí, tj. 50 000 denně, z toho 12 milionů dětí do věku pěti let, tj. více než 30 000 denně. Přitom na odstranění úmrtí uvedeného počtu lidí, kteří musejí vyžít s nedostatečným příjmem, by stačilo pouhé jedno procento globálního příjmu. Odstraněním tohoto problému by pochopitelně ještě nedošlo k nastolení spravedlivého globálního uspořádání, ale bylo by dosaženo odstranění alespoň nejhorších nespravedlností spjatých s extrémní chudobou. Poté se Hrubec zaměřil na rozbor aktérů a subjektů nespravedlnosti a potenciální spravedlnosti v souvislosti s lidskými právy. Poukázal na skutečnost, že zatímco se často analyzují subjekty těchto práv, na druhé straně, až na ojedinělé odkazy, nejsou specifikováni aktéři, kteří tato lidská práva mají či mohou naplňovat. Implicitně se však předpokládá, že aktéry mají být státy. Zcela se přitom zapomíná na aktéry ostatní, ať už jimi mohou být ekonomické korporace, kolektivní celky na úrovni nižší či vyšší než státní, nevládní organizace nebo jednotlivci.

Poslední přednáška sekce *Globalization and Presuppositions of Social Justice*, již proslavil dr. Teppo Eskilinen z Helsinské univerzity, navázala na dvě předchozí. Byla především pokusem o vyznačení společně uznávaných problémů v oblasti globální distributivní spravedlnosti.

Pozornost si určitě zasloužila prof. Iris Marion Youngová (University of Chicago), která ve svém příspěvku *Responsibility and Global Justice: A Social Connection Model* ukázala, že závazky mezi lidmi vznikají jejich zapojením do společných sociálních procesů a není k nim potřeba politického společenství. Tyto závazky mohou vést k sociální deprivaci určité části populace – a tehdy hovoříme o strukturální nespravedlnosti. Tu je třeba odlišit od nespravedlností způsobených jedinci či státem.

V sekci věnované otázkám demokracie a suverenity vystoupil další český účastník, mgr. Petra Gumplová, která se v příspěvku *Beyond Sovereignty* věnovala dopadu globalizace na státní suverenitu. Polemizovala jak s autory, kteří se domnívají, že koncept

suverenity je v dnešní době zbytečný a především neadekvátní pro vysvětlení vládnutí, které je pluralitní, několika-úrovňové a sebe-regulující, tak s těmi, kteří požadují, aby byla suverenita doplněna kosmopolitními lidskými právy a novým konceptem občanství. Přednášející naopak obhajovala koncept suverenity vycházející z Habermase (nikoliv Hobbese a Rousseaua), vyžadující omezení a rozdělení suverenity institucí konstitučního státu, a založený na demokratickém procesu vykonávání autonomie.

Posluchačsky přitažlivá byla sekce věnovaná otázkám paternalismu. V prvním příspěvku *Is Global Justice Paternalistic?* prof. Jason Hill (De Paul University) obhajoval paternalismus, neboli právo liberálních demokracií šířit své uspořádání. Toto tvrzení vyvozuje ze dvou tezí: za prvé tvrdí, že liberální demokracie je nejlepší politické uspořádání, protože se v něm nejvíce realizuje lidská svoboda. Dále tvrdí, že paternalismus je morálně ospravedlněn, když je využíván k vedení nějaké entity, která nemá plně rozvinuté rysy a hodnoty potřebné pro lidskou existenci (typickým příkladem je vztah otce a dítěte). Hillův příspěvek následně kritizoval ve třech bodech šéfredaktor *Politologického časopisu* Ondřej Císař (Masarykova univerzita v Brně), a to v příspěvku nazvaném *Response to Hill*. Za prvé je podle Císaře u Hilla demokracie metafyzickou hodnotou, zbavenou prvku veřejné autonomie, a osvícené osoby ji vnucují ostatním bez ohledu na jejich názor. Za druhé se nedá určit, komu by měla přináležet role toho, kdo bude interpretovat to, co je či není demokracie, a za třetí, zavedení osvícené osoby by vedlo ke zničení liberální demokracie i na Západě. Martin Škabraha (Katedra filozofie Univerzity Palackého) reagoval na Hillovu přednášku v příspěvku s názvem *Globální spravedlnost jako projev otcovské lásky?* Vytýkal mu především analogickou aplikaci paternalistického vztahu otec–syn na lidskou společnost, protože ta podle něj žádné jasně dané „dospělé“ stadium nemá. Kromě toho, upozornil Škabraha, paternalismus také vyvolává asociace upomínající na kolonialismus a imperialismus.

V sekci věnované post-náboženské společnosti dr. David Strecker, v příspěvku *Against Toleration: Post-Secularism and False Ideal of Neutrality*, zpochybnil tezi, že modernizace vede k sekularizaci. Jelikož neumírá Bůh, neumírá ani náboženství. V současné době jsme proto svědky nového zrození spirituality. Dr. Sora Nourová poté v přednášce věnované tématu *Inclusion and Exclusion Thought „Identification“ in Post-Secular Societies* hovořila s odkazem na Freuda o lidské identitě, která podle ní není pouze jedna, ale tvoří ji několik identit, jelikož člověk je vždy členem více různých skupin. Zároveň vždy dochází k vylučování určitých skupin a k vymezování se vůči druhým. V moderních společnostech je demokracie vnímána jako proces začleňování, ale opomíjí se, že většinový princip je jedním z prvků, s jejichž pomocí se naopak provádí vylučování.

Velmi zajímavý byl příspěvek autorské dvojice dr. Rahel Jaeggiové a prof. Robina Celikatese *For New Critique of Religion*. Přednášející zde analyzovali Marxovu kritiku náboženství a vzhledem k ní se zabývali dvěma významnými soudobými pohledy na náboženství, které předkládají Habermas a Joas. Zatímco první v něm vidí sociální pouto a

zdroj smyslu i pro dnešní moderní a pluralitní svět, podle druhého je antropologicky fundamentální formou zkušenosti a základním rámcem, jenž dává smysl světu. Podle autorské dvojice by se však soudobý rozbor náboženství neměl spokojit s pohledem na náboženství jako na „smíření“ a pokus o souznění člověka a světa, ale měl by přiznat, že v lidském životě existují konflikty a rozpory a hledat sociální a politické prostředky jejich řešení. Pokud je návrat náboženství v dnešní době zdůvodňován „náboženskou potřebou“, pak se soudobý rozbor náboženství musí zaměřit na tyto „potřeby“ a sociální podmínky, které k nim vedly. Kritika náboženství totiž nemůže kritizovat pouze náboženské odpovědi na otázky po smyslu lidského života, ale musí kritice podrobit otázky samotné.

Konferenci zakončil editor vlivného časopisu *New Left Review* prof. Robin Blackburn (University of Essex) svou polemickou přednáškou zaměřenou na téma *Economic Democracy: Is it Meaningfull, Desirable, Feasible?*

Organizátoři letošního úspěšného setkání se již domluvili na tématech příštího ročníku konference. Hlavní tematický okruh bude věnován problému *War and Peace in the Global Age*, což je téma nejen filosoficky velmi zajímavé, ale vzhledem k událostem v dnešním světě (bohužel) také navýsost aktuální.

Martin Brabec